

WPROWADZENIE

Oddany do rąk Czytelnika tom zawiera rozprawy napisane przez pracowników, doktorantów i współpracowników Zakładu Pedagogiki Społecznej i Andragogiki UJ. Teksty powstały w 2001 roku i dają obraz rozległości, różnorodności zainteresowań oraz twórczości naukowej osób związanych z Zakładem. Owa różnorodność sprawiła, że materiał publikowany w tomie został podzielony na trzy części. Pierwsza traktuje o różnych elementach szeroko pojętego środowiska wychowawczego. Druga – o warunkach, metodach i strategiach wychowania. Trzecia natomiast – o złożonych zagadnieniach teorii i praktyki edukacji dorosłych.

Część pierwszą „Wybrane elementy środowiska wychowawczego” otwiera praca Katarzyny Wrońskiej „Rodzina jako kategoria aksjologiczna w refleksji pedagoga społecznego”. Jej autorka opisuje rodzinę jako kategorię aksjologiczną, interpretując ją jako wartość. Obrazuje dwie odmiany aksjologicznego ujęcia tego środowiska wychowawczego: pierwszą – etyczno-moralną – akcentującą powinności i zadania rodziny wynikające z powołania jej do istnienia; drugą – interpretującą rodzinę w ujęciu antropologicznym. Według tej drugiej koncepcji rodzinę traktuje się jako środowisko wytwarzające niepowtarzalną wartość duchową, jaką jest dom pojmowany jako miejsce wspólnego bytowania ludzi, w którym panuje szczególny „nastrój” lub „atmosfera”. Tak pojęty dom (jako „nastrój” bądź „atmosfera”) to wartość wychowawcza. Dzięki niemu rodzina stanowi swoiste i niezastąpione środowisko wychowawcze, tworzone głównie przez kobietę i mające zalety związane z właściwościami psychicznymi i osobowymi reprezentantów tej płci. Oba te ujęcia dyktują potrzebę zastosowania innej metody podejścia naukowego do rodziny, chociaż nie brak w nich elementów komplementarnych.

W kolejnej rozprawie Renaty Doniec „Generacyjne wyznaczniki atrakcyjności małżeństwa w świadomości mieszkańców wielkiego miasta” zostały ukazane (porównawczo) opinie przedstawicieli trzech generacji na temat atrakcyjności małżeństwa jako instytucji i związku interpersonalnego. Opisane w niej wyniki studiów nad literaturą oraz badań własnych autorki wskazują na istotę i składniki poczucia szczęścia małżeńskiego, jak również wyznaczniki atrakcyjności małżeństwa i opinie jego członków, podzielonych na trzy kategorie wiekowe. W rozprawie znajduje się sporo uwag na temat czynników warunkujących osiągnięcie sukcesu małżeńskiego. Jest to sprawa ważna. Jakość małżeństwa to znaczący element poziomu życia. Zdaniem autorki, sukces odniesiony w małżeństwie jest elementem sukcesu życiowego i społecznego. W rozprawie sporo jest informacji na temat opinii badanych o roli kobiety i mężczyzny w kształtowaniu satysfakcjonującego modelu małżeństwa.

W artykule następnym Dorota Jusewicz rozpatruje problem wpływu reklamy telewizyjnej na dziecko. W szczególności ukazuje, w jakim stopniu telewizja, a konkretnie reklama telewizyjna, stały się formą oddziaływania na dzieci, elementem ich środowiska domowego. Zdaniem autorki, oglądanie telewizji jest najpopularniejszą i najpowszechniejszą formą rozrywki dla dzieci. Z racji tego, że telewizja emituje reklamę (towarów i usług do nabycia), jest ona często oglądana przez dzieci. Dodatkowo źródło jej atrakcyjności tkwi w fakcie operowania niejednokrotnie tymi samymi elementami (obraz, słowo, muzyka) co dziecięca zabawa. Reklama w odniesieniu do dzieci jest efektywniejsza niż skierowana do dorosłych. Oglądanie reklamy ma pozytywne (poszerza wiedzę) i negatywne (rozbudza niepotrzebnie emocje) skutki. Rodzi to potrzebę otoczenia opieką pedagogiczną dzieci oglądające reklamę. Trzeba przygotowywać rodziców do tego, by umieli wdrażać dzieci do krytycznego i wybiórczego oglądania reklamy.

Kolejny tekst wchodzący w skład pierwszej części prezentowanego tomu to praca Magdaleny Kielskiej „Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży i jego działalność wychowawcza”. W rozprawie został zawarty opis środowiska wychowawczego stowarzyszenia społecznego, jakim jest odbudowane w 1990 roku Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży. Autorka na początku ukazuje doświadczenie Kościoła polskiego w tworzeniu stowarzyszeń młodzieży w latach międzywojennych (powstanie KZMM i KZMŻ w ramach Akcji Katolickiej), z kolei charakteryzuje warunki zawieszenia tego ruchu tuż po II wojnie światowej, a następnie jego reaktywację, rozpoczętą w 1990 roku w postaci wznowienia działalności KSM. W sposób szczegółowy ukazała cele i zadania („statutowe”) KSM, formy i metody działalności Stowarzyszenia, jego założone i rzeczywiste funkcje w życiu młodzieży.

Na drugą część prezentowanego tomu składają się rozprawy traktujące o treści, formach i metodach wychowania społecznego. Rozważania na ten temat rozpoczyna artykuł Ewy Bobrowskiej „Wychowanie do demokracji w świetle założeń pedagogiki społecznej”. Autorka, zwracając uwagę na istotę społeczeństwa demokratycznego, jaką jest powstawanie struktur kierujących się procedurami demokratycznymi (m.in. w postaci stowarzyszeń społecznych), wskazuje na potrzebę pojawienia się w nim ludzi aktywnych i niezależnych, zdolnych do efektywnej współpracy z innymi. Mają to być ludzie wykształceni według wzoru demokracji (M. Ossowska). Pedagogika społeczna – zdaniem Ewy Bobrowskiej – dopracowała się procedury wychowania takiego demokracji, umiającego przetwarzać własne środowisko na wartościowe (także wychowawczo). Podstawową formą tego wychowania jest samorząd młodzieży (pojmowany zgodnie z koncepcją A. Kamińskiego i H. Radlińskiej) i dorosłych. Stwarza on okazje do działań kształtujących i formułujących pozytywne cechy uczestników (wychowanków), typowe dla osobowości demokratycznej.

Następną rozprawą w tej części tomu jest artykuł Elwiry Krupowicz o podstawowych kategoriach dialogu w procesie edukacji. Uznaje ona, że pojęcie dialogu i dialog zdobywają dziś coraz większą popularność w teorii i praktyce wychowania. W obszarze tym łatwo wyróżnić kilka rodzajów dialogu: informacyjny, negocjacyjny (w odmianach dialog z arbitrem i bez arbitra) oraz interpersonalny (prowadzący do zrozumienia czegoś, co jest niezrozumiałe). Każdy z tych rodzajów dialogu ma inną procedurę realizacyjną oraz niesie inne korzy-

ści rozwojowe dla ucznia. Różne też są uwarunkowania (w tym bariery) stosowania dialogu w wychowaniu. Zdaniem autorki, istnieje dzisiaj pilna potrzeba rozszerzenia dialogowego sposobu pracy nauczyciela z uczniem w szkole. Dialog jest bowiem idealnym sposobem na poprawienie efektywności nauczania i wychowania szkolnego. Autorka, wskazując na istotę tej nowej (dialogowej) koncepcji nauczania i wychowania oraz na bariery towarzyszące jego wprowadzaniu, opowiada się za potrzebą kształcenia nauczycieli na potrzeby dydaktyki dialogu.

Oryginalnej kwestii dotyczy opracowanie Joanny Olszewskiej „Wychowanie przez teatr (w świetle badań »Studia Improvizacji« w Krakowie)”. Przypominając główne zadania wychowania przez sztukę, a wychowania estetycznego w szczególności, autorka ukazuje w nim założone cele wychowania przez teatr, traktowany jako skuteczna forma kształtowania zdolności ekspresji. Na tle tak rozumianej wartości wychowawczej teatru wskazuje na istotę swoistego eksperymentu wychowawczego przeprowadzonego w Nowej Hucie przez Teatr Ludowy, jakim jest działalność zaaranżowanego „Studia Improvizacji”, przeznaczonego dla miejscowej młodzieży. Efekty działalności „Studia” są widoczne – głównie w sferze wychowawczej i kształcącej oraz terapeutycznej.

Równie skuteczną formą wychowania, aczkolwiek w innym zakresie, jest współpraca młodzieży opisana przez Dorotę Barwińską w artykule „Wymiana młodzieży jako forma edukacji europejskiej”. Autorka, wychodząc od próby określenia istoty edukacji europejskiej i opisanie procesu polsko-niemieckiego zbliżenia (od 1970 roku do dzisiaj), ukazuje efekty (poznawcze, emocjonalne oraz światopoglądowe) wizyty uczniów z Niemiec w Polsce. Przez to utwierdza czytającego w przekonaniu, że wizyty i wycieczki tego typu to jeden ze skuteczniejszych sposobów poznawania się sąsiednich narodów, jak również jedna z efektywnych dróg integracji europejskiej. Z treści opracowania wypływają jednoznaczne wnioski co do realizacji zadań tzw. wychowania internacjonalistycznego.

W pewnym sensie problematyki efektów wychowania dotyczy praca Wiesława Rogalskiego „Tożsamość jako warunek i rezultat aktywności kulturalnej z perspektywy animacji kultury”. Autor, po dość rozległym zaprezentowaniu istoty i tradycji idei tożsamości, a następnie ukazaniu trudnych problemów związanych z jej budową i rozwojem (paralelnie do rozwoju psychicznego człowieka), zaprezentował w opracowaniu wyniki przemyśleń własnych na temat związku animacji kultury z tożsamością człowieka. Uzasadnił, że wśród różnych elementów budujących tożsamość człowieka istotne miejsce zajmuje animacja społeczno-kulturalna. Ona – jako forma ożywiania pojedynczych osób i zbiorowości lokalnych – przyczynia się także do powstawania oraz utrwalania ich tożsamości. Proces kreowania nie przebiega jednak bez przeszkód i trudności, które trzeba umiejętnie przewyżycić.

Część drugą prezentowanego tomu zamyka rozprawa Wandy Poznańskiej „Mechanizmy profilaktyki i terapii uzależnień”. Treść artykułu stanowi próba zdefiniowania pojęcia „uzależnienie nałogowe”, charakterystyka mechanizmu zachowania osoby uzależnionej, a następnie określenie strat, jakie ponoszą osoby, znajdujące się pod jego wpływem. W dalszej części rozprawy ukazane zostały rozmiary uzależnień wśród studentów (45% ogółu), objawy zachowania uzależnionych, ich samopoczucie wynikające z tego stanu oraz scharakteryzo-

wano potrzeby, możliwości i sposoby wyjścia z uzależnień nałogowych. Autorka rozprawy wskazuje na okoliczności (zewnętrzne wsparcie) sprzyjające wychodzeniu z nałogu i możliwości powracania osób uzależnionych do równowagi psychicznej oraz normalnego (naturalnego) zachowania.

Trzecia pod względem ilościowym część prac, które składają się na niniejszy tom, to rozprawy na temat teorii i praktyki kształcenia dorosłych. Otwiera ją artykuł Tadeusza Dyrdy „Problemy podmiotowych celów i ogólnych treści oświaty dorosłych (rozważania na gruncie andragogiki)”. Autor, wychodząc od zasady podmiotowości uczestników oświaty dorosłych, opowiada się za koniecznością przyznania im pierwszeństwa w ustalaniu celów własnego kształcenia się oraz w doborze form i treści tego kształcenia. Dorośli dobrze znają swoją sytuację życiową i zawodową, są twórcami własnych planów życiowych. W związku z tym mogą trafnie dobrać do nich własną strategię kształcenia ogólnego i zawodowego, a więc ustalać cele i dobrać treść dalszego kształcenia. Mają do tego prawo. W doborze celów i treści własnego kształcenia wyraża się m.in. odpowiedzialność (za siebie) ucznia dorosłego. Przy doborze celów i treści dalszego kształcenia należy dzisiaj większym zaufaniem obdarzyć treści ogólne, one bowiem lepiej niż zagadnienia zawodowe rozwijają osobowość człowieka dorosłego. Współczesność domaga się dojrzałego profesjonalizmu, a ten realizuje się w toku sensownego połączenia kształcenia ogólnego z zawodowym.

Następna rozprawa, autorstwa Bogusławy Jodłowskiej, traktuje o aksjologicznych i antropologicznych problemach pedagogiki pracy. Punktem wyjścia do zaprezentowania głównej tezy artykułu jest przekonanie autorki, że życie człowieka nie może być budowane w izolacji od świata wartości, ponieważ „żyjemy” wartościami i dla wartości. W związku z tym rozwój zawodowy człowieka, rozłożony na kilka faz, należy interpretować w kategoriach aksjologiczno-antropologicznych. Jest on wdrażaniem do takiej wartości jak zawód. Praca jest dzisiaj wartością. Ta wartość leży u źródeł zabiegów wychowawczych organizowanych w wychowaniu do pracy. Preferowanie jej rodzi obecnie poważne konsekwencje w obszarze refleksji aksjologiczno-antropologicznej (uprawianej w ramach pedagogiki pracy). Życie zawodowe wymaga, by człowiek stawał się konkurencyjny, zdolny do „pokonania” w zawodzie innych. Z drugiej strony, człowiek napotyka wartości wyższe, do których należą dobra duchowe i walory umysłowe (realizowane przez doksztalcenie i doskonalenie zawodowe). Rozstrzygnięcie tego dylematu wymaga kształtowania u pracownika własnego systemu aksjologicznego.

Kolejna rozprawa Tadeusza Aleksandra „Doksztalcenie i doskonalenie zawodowe pracowników w zrestrukturizowanych przedsiębiorstwach gospodarczych i zreformowanych instytucjach społecznych” jest próbą ukazania aktualnych problemów organizacyjnych i metodycznych doksztalcenia i doskonalenia zawodowego kadr we współczesnych przedsiębiorstwach przemysłowych i instytucjach społecznych (także usługowych). Autor ukazał w niej wyływającą z gospodarki konkurencyjnej i międzynarodowych norm jakości konieczność odbudowy systemu doksztalcenia i doskonalenia zawodowego, agendy odpowiedzialne za te działania w omawianych instytucjach (gospodarczych i społecznych), placówki (ośrodek doksztalcenia i doskonalenia kadr) powołane do realizacji tej działalności. Następnie opisał kierunki działalności tych placówek,

zasygnalizował informacje o ewolucji organizowanej w nich działalności edukacyjnej oraz wymienił funkcje społeczne tej działalności.

Podobny charakter ma rozprawa Macieja Puchały „Doskonalenie zawodowe pracowników przedsiębiorstwa PKP wynikające z wdrażania systemów komputerowych”. Autor opracowania ukazuje organizację i realizację oraz efekty przygotowania zawodowego pracowników PKP do obsługi systemów komputerowych. Przekonany o znaczącej roli człowieka, jako podmiotu, w pracy z tymi systemami (polegającej na wprowadzaniu informacji do komputera, jak również w interpretacji uzyskanych wyników), wskazuje na ważną rolę przygotowania moralno-społecznego kadry PKP do pracy z systemami i programami komputerowymi. Główny wątek artykułu stanowi charakterystyka treści omawianego doskonalenia, opis pomocy dydaktycznych wykorzystywanych w tym procesie, charakterystyka organizatorów (różne agendy edukacyjne i informatyczne PKP) oraz organizacji i metodyki doskonalenia informatycznego. Zagadnienia kształcenia informatycznego ukazane są na szerszym tle systemu edukacyjnego (12 ośrodków doskonalenia zawodowego) w PKP oraz funkcji tego doskonalenia (wdrażanie poznanych w czasie szkolenia systemów). Zgadzam się z opinią autora, że komputeryzacja stanowisk roboczych prowadzi często do całkowitej zmiany sposobu pracy. Dlatego omawianej edukacji komputerowej powinno towarzyszyć poznawanie i akceptacja przez pracowników nowych sposobów organizacji pracy, co wymaga od nich dodatkowego wysiłku edukacyjnego.

Jednym z ostatnich tekstów wchodzących w skład książki jest praca Beaty Bury „Koncepcje popularyzacji nauki”. Autorka, nawiązując do licznych głosów uczonych z lat poprzednich, wskazuje na ogromny rozwój nauki wyrażony w nagromadzeniu się sporej wiedzy teoretycznej i dużej ilości umiejętności praktycznych. Te osiągnięcia trzeba udostępnić szerokim rzeszom społecznym. Na tym tle autorka wskazuje potrzebę, istotę, formy i możliwości popularyzacji nauki. Działanie takie stało się obecnie koniecznością wyrastającą z rozległej motywacji. Popularyzacja wiedzy jest dzisiaj strategią inwestowania w przyszłość. Wieloletnie rozważania nad stosunkiem uczonych do rzeczywistości społecznej, w jakiej żyją i pracują, doprowadziły do tego, że przedstawiciele różnych nauk (zarówno humanistycznych, jak i przyrodniczych) – twórcy tzw. „trzeciej kultury” – starają się bezpośrednio upowszechniać szerokiej publiczności. Robią to najczęściej za pośrednictwem publikacji w prasie naukowej, dając dowód na to, że nawet skomplikowane idee da się ukazać w sposób jasny i klarowny, zrozumiały dla każdego inteligentnego człowieka. Treść artykułu wskazuje na dodatkową funkcję intelektualistów, którą jest dzisiaj przekazywanie wiedzy i określonych idei szerokim rzeszom społecznym.

Trzecią część i zarazem cały tom rozpraw zamyka niezwykle aktualna w treści praca Sabiny Wysockiej „Absolwenci szkół ponadpodstawowych w sytuacji bezrobocia”. Według oceny autorki, praca to pożądana i trudna dzisiaj do zdobycia wartość. Cenna jej ciągle wzrasta. Nie pozostaje to bez pozytywnego wpływu na zachowanie się bezrobotnych absolwentów szkół zawodowych. Większość z nich aktywnie zmierza do jej uzyskania, odwołując się do różnych sposobów „aktywnego” zapobieżenia bezrobociu. Działania ich w tym kierunku są rozległe. Bezrobotni poszukują pracy, analizując ogłoszenia zamieszczone w prasie i mediach, przeglądają uważnie ogłoszenia o ofertach pracy, przesyła-

ne z różnych firm do urzędów pracy, manifestują gotowość do dalszego kształcenia (przekwalifikowania) zawodowego, inicjują samozatrudnienie (własna działalność gospodarcza). Na ogół jednak dostrzega się u nich – co jest m.in. winą nauczania szkolnego – słabe przygotowanie w zakresie umiejętności samodzielnego poruszania się po rynku pracy. Również z tego faktu wypływają jednoznaczne sugestie odnośnie do treści i organizacji kształcenia młodzieży w szkołach zawodowych.

Tadeusz Aleksander